

Nr 257.

Av herr **Holmström** m. fl., i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m.*

I proposition nr 200 till årets lagtima riksdag har Kungl. Maj:t framlagt förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror m. m. Förslaget innebär bl. a. en utvidgning av tobaksmonopolet att omfatta även importen. Den s. k. detaljhandelsimporten skall emellertid enligt förslaget få fortbestå, ehuru vinstmarginalen begränsas till densamma som vid försäljning av inhemska tobaksvaror. Till de nuvarande enskilda tobaksimportörerna och deras personal föreslås utgivande av ersättning efter vissa grunder.

Vi vilja till en början understryka, att med hänsyn till de säregna omständigheterna i detta fall detsamma icke får tilläggas någon prejudicerande betydelse vare sig för monopolisering av andra näringsgrenar eller beträffande utformningen av ersättningsreglerna.

Vad de senare beträffar torde enighet föreligga om att skälig ersättning bör tillerkännas de till inlösning föreslagna företagen och deras personal. Sålunda förutsätter lagrådet (propositionen s. 76), att skälig gottgörelse beredes vederbörande. Samma ståndpunkt intar departementschefen, som tillika funnit det med hänsyn till omständigheterna försvarligt, om vid engrosimportens upphörande ersättning utbetalas efter något generösare grunder än dem som kunnat ifrågakomma, om inlösningen avsett en i skatte- och konkurrenshänseende friare näring med mera normal avlöningsstandard för personalen.

En utomordentligt vanskelig uppgift är emellertid att i författningstext eller eljest på förhand fastslå bindande generella regler, ägnade att skapa full rättvisa i olika förekommande ersättningsfall. Både tobakshandelsutredningen och departementschefen ha gjort uttalanden i sådan riktning. Emellertid ha i 8 § ersättningsförordningen meddelats vissa — såvitt vi förstå — bindande regler för ersättningsberäkning. Där fastslås, att ersättningen för förlorad näringsverksamhet skall beräknas efter handelsvinsten för viss basperiod samt att ersättningen må utgå med högst fyra gånger medelhandelsvinsten. Dessutom har därvid fastställts dels den kapitalränta, dels de skattesatser, som skola ligga till grund vid handelsvinstens beräkning.

Visserligen har kommissionen i 14 § ersättningsförordningen tillagts befogenhet att göra avvikelser från de i förordningen stadgade ersättningsreg-

lerna, om detta på grund av särskilda omständigheter befinnes erforderligt till vinnande av skäligt resultat. Otvivelaktigt bereder detta stadgande kommissionen en viss rörelsefrihet, men det torde likväl kunna antagas, att kommissionen — därest icke särskilda direktiv lämnas — kommer att i väsentlig grad bli bunden av de i förordningen givna reglerna.

Därjämte har departementschefen till statsrådsprotokollet gjort vissa uttalanden angående det sätt, varpå kommissionen skall gå tillväga vid beräkning av medelhandelsvinst och en därpå grundad good-willersättning. På grund av dessa uttalanden torde kommissionen vara hänvisad till att vid bestämmande av handelsvinsten följa desamma utan möjlighet att fritt uppskatta handelsvinsten efter en sådan skälighetsprövning, som ur olika synpunkter med hänsyn till föreliggande individuella omständigheter eljest skulle vara motiverad.

Enligt vår mening synas de i ersättningsförordningen angivna reglerna för ersättnings beräkning därför vara i behov av en viss uppmjukning, ägnad att medgiva kommissionen en friare prövningsrätt. Vi skola i det följande anföra några exempel på faktorer, som ur sådana synpunkter enligt vår mening äro förtjänta av beaktande.

Enligt tobakshandelsutredningen bör vid ersättnings beräkning företagens ålder blott tillmätas underordnad betydelse. Emellertid bör ej förbises, att ett inarbetat, stabiliserat företag med en stadigvarande kundkrets kan ha ett särskilt värde för företagaren, oberoende av om det lämnat handelsvinst i den strängt tekniska mening, vari detta begrepp fattas i propositionen. Även om företaget blott lämnar — utöver ränta å det i rörelsen investerade kapitalet — en tillfredsställande ersättning till företagaren för hans arbete, besitter detsamma — såsom Stockholms handelskammare framhållit — ett särskilt värde för företagaren. Rörelsen bereder trygghet för hans och familjens försörjning. Om han nu berövas sin verksamhet mot ersättning i form av en livränta, som bortfaller vid hans död, utgör livräntan icke alltid tillräcklig kompensation för den avträdde rörelsen. Redan ersättningstagarnas olika ålder medför, att livräntans värde får en helt olika betydelse i skilda fall. Till sådana förhållanden lämnar förordningen och de av departementschefen gjorda uttalandena icke någon möjlighet för kommissionen att taga hänsyn.

För att nå ett för de ersättningsberättigade i alla avseenden rättvist och likformigt resultat vid inlösningen är det erforderligt att ingående jämförelser verkställas ej blott mellan de inom varje grupp av ersättningsberättigade förekommande fallen utan jämväl mellan de olika grupperna av ersättningsberättigade. Departementschefen har också vid en dylik jämförelse med den föreslagna good-willersättningen till grossistimportörerna funnit det motiverat att för detaljistimportörerna föreslå en ersättning med åtta procent av det belopp, vartill försäljningen av egna importvaror i medeltal uppgått under åren 1935—1939. Även med beaktande av förordningens bestämmelser

om utgivande av livräntor till vissa engrosimportörer, torde dock de i propositionen föreslagna ersättningsreglerna i vissa fall leda till för engrosimport-handeln i jämförelse med detaljistimport-handeln ogynnsamma resultat. De i propositionen uppställda reglerna för beräkning av good-willvärde kunna leda till att ett engrosimportföretag icke blir berättigat till någon ersättning alls eller erhåller en med hänsyn till omständigheterna alltför låg ersättning. Kravet på likformighet de olika grupperna av ersättningsberättigade emellan bjuder då, att kommissionen skall ha möjlighet att vid bestämmandet av ersättningen frångå nettoavkastningsprincipen och i stället tillämpa samma princip, som skulle ha gällt, därest det ifrågavarande företaget endast bedrivit detaljistimport. Vilken procentsiffra, som skall väljas vid bestämmande av denna alternativa ersättning till grossistimportörerna, blir givetvis ytterst en skälighetsfråga. Då emellertid importen haft en helt annan och större betydelse för grossisterna än för detaljisterna, bör den till förstnämnda kategori utgående ersättningen kunna sättas högre än åtta procent. Denna möjlighet för kommissionen att alternativt tillämpa omsättningsprincipen — ehuru denna princip, uppställd som allmän regel, otvivelaktigt är behäftad med bristfälligheter — bör sålunda kunna tillgripas i sådana fall, där särskilt en jämförelse med de ersättningar, som utbetalas till detaljistimportörerna, ger vid handen att de i propositionen föreslagna reglerna för beräkning av företagens good-will ge alltför otillfredsställande resultat. Skulle kommissionen — vid ett hänsynstagande till alla de faktorer, som böra vara bestämmande för en riktig avvägning av ersättningen i de individuella fallen — finna att denna subsidiära ersättningsform, tillsammans tagen med livränta till företagaren, medför en i jämförelse med övriga ersättningsberättigade företag alltför riklig ersättning, bör kommissionen beredas möjlighet att efter förhandling med ersättningstagaren träffa sådant avgörande, att livränta skall utgå antingen icke alls eller med reducerat belopp.

Hänsynen till de särskilda faktorer, vilka i olika fall böra påverka ersättningens bestämmande, kräver vidare, att i de fall, där handelsvinsten lägges till grund för uträknande av ersättningen, denna icke ovillkorligen begränsas till fyra gånger handelsvinsten. Ifrågavarande bestämmelse bör sålunda icke fastställas som en maximiregel utan i stället givas normerande karaktär. Avvikelser från denna regel böra med andra ord, även om de ske i för ersättningstagaren positiv riktning, icke på förhand vara uteslutna utan få ankomma på ersättningskommissionen att fritt träffas för att inom billighetens gränser fastställa en på grundval av handelsvinsten eller annorledes uträknad ersättning.

Oavsett frågan om uppmjukning av de allmänna reglerna för ersättningens beräkning torde de i 8 § ersättningsförordningen meddelade bestämmelserna beträffande kapitalräntans storlek och skatternas beräkning vid uträkning av handelsvinsten påkalla vissa jämkningar. På grund av det allmänna ränteläget under basperioden och i betraktande av den pressade om-

kostnadsstandard, varunder rörelsen bedrivits, synes en kapitalränta av 4 procent bättre motsvara det faktiska läget. Det förefaller ej heller rimligt, att rörelsen för vart och ett av de fem basåren — varifrån avsiktligt utesluts både krisår eller eljest onormala år — helt belastas med skatter beräknade efter de högsta under perioden utdebiterade skattesatserna och därtill med den vid 1939 års urtima riksdag beslutade extraordinära värnskatten. Då ett företag givetvis söker att i möjligaste mån anpassa prissättningen på sina produkter och sin rörelse över huvud efter de verkliga omkostnaderna, skulle det leda till uppenbart obilligt resultat, om bruttovinsten för basåren beräknas efter påförda skatter men medelhandelsvinsten efter den högsta under samma år förekommande skattebelastningen. I varje fall bör, om skatterna för år 1939 skola vara normgivande, värnskatten frånräknas. Då man i övrigt undvikit att tillmäta den av kriget föranledda utvecklingen betydelse, kräver ett följdriktigt betraktelsesätt, att denna av kriget vållade skatteskärpning elimineras, desto hellre som importörerna icke erhålla kompensation för den efter 1939 års utgång inträdda penningvärdeförsämringen. Såsom i ett remissuttalande framhållits bör i skattealkylen givetvis ej räknas med skatt på räntan å det i rörelsen investerade kapitalet. I detta avseende synes ett förtydligande vara påkallat.

För undvikande av obilliga resultat, som eventuellt kunna uppkomma vid beskattning av s. k. dolda vinster i varulager, beroende på rörelsens upphörande, synes ett visst hänsynstagande vara på sin plats. För dylikt fall torde gällande beskattningsregler böra uppmjukas därhän, att importör erhåller rätt att på flera beskattningsår — förslagsvis fem år — fördela sålunda fonderad vinst. I detta hänseende kunna åberopas vissa analogier på andra beskattningsområden, vilka i nu förevarande fall synas vara så mycket mera berättigade, som det här är fråga om en tvångsrealisering av lagren.

Vidare må erinras om, att vissa av de företag, varom nu är fråga, kunna drivas i form av aktiebolag, samt att dessa på grund av tvångsinlösningen måhända komma att upplösas och utskifta sina tillgångar. Därest sådant bolag tillerkännes engångsersättning, som enligt den särskilda förordningen skall vara undantagen från skatteplikt till kommunal inkomstskatt samt statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, synes fullt befogat, att dylik ersättning även undantages från skatteplikt till utskiftningsskatt. På grund härav få vi hemställa, att särskilda bestämmelser härutinnan måtte införas.

I propositionen har departementschefen konstaterat, att på grund av de särskilda förhållandena inom branschen företagens personal fått åtnöjas med anmärkningsvärt låga löner. Icke desto mindre har utan närmare motivering i propositionen föreslagits, att livräntorna till såväl personalen som företagsledarna skola utgå med högst 60 i stället för av tobakshandelsutredningen föreslagna högst 75 procent av grundbeloppen. Enligt vår uppfattning finnes icke någon anledning till avvikelse från utredningens förslag, vilket bör läggas till grund för riksdagens beslut.

Under åberopande av vad sålunda anförts få vi hemställa, att riksdagen måtte besluta följande:

1) *att* de i 8 § första stycket ersättningsförordningen meddelade bestämmelserna beräffande beräknande av ersättningen för förlorad näringsverksamhet på grundval av handelsvinsten endast få normerande karaktär;

2) *att* i 8 § andra stycket ersättningsförordningen omnämnd ränta fastställes till 4 procent;

3) *att* i 8 § tredje stycket nyssnämnda förordning på det sätt ändras, att rörelsens belastande med skatter skall ske med utgångspunkt från de för inkomst under ett vart av åren 1935—1939 gällande skattesatserna eller — därest detta yrkande icke kan bifallas — med utgångspunkt från de under sistnämnda år gällande skattesatserna med undantag likväl för värnskatten;

4) *att* skatt ej skall beräknas på räntan å det i rörelsen investerade kapitalet;

5) *att* det högsta belopp, varmed livränta enligt 9 och 11 §§ förenämnda förordning skall utgå till företagsledare och personal, skall utgöra 75 procent av grundbeloppet;

6) *att* i motiven till 14 § ersättningsförordningen uttalande göres av innehåll, att kommissionen erhåller befogenhet att bestämma ersättningen på sådant sätt, att — med beaktande av de säregna förhållandena vid denna inlösning — ett i de individuella ersättningsfallen skäligt resultat uppnås;

7) *att* s. k. dolda vinster i varulager, som framkomma vid inlösningen, vid inkomstbeskattningen må fördelas på högst fem år, samt

8) *att* sådan engångsersättning enligt 8 § ersättningsförordningen som skall vara undantagen från skatteplikt till kommunal inkomstskatt och statlig inkomst- och förmögenhetsskatt jämväl måtte undantagas från skatteplikt till utskiftningsskatt.

Slutligen få vi hemställa, att vederbörande utskott måtte utforma vederbörliga författningsändringar i anledning av vår förestående hemställan.

Stockholm den 5 maj 1943.

Nils Holmström.

Harald Nordenson.

William Nisser.